

Laudáció

Beke József
gyémántdiplomás tanár, irodalomtörténész

Magyar Örökség kitüntető cím átadása alkalmából

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nagy öröm és megtiszteltetés számomra, hogy én mondhatom el a laudációt Beke József gyémántdiplomás tanár nyelvészeti és irodalomtörténeti munkásságáról a Magyar Örökség és Európa Egyesület 2017. évi Magyar Örökség-díj átadása alkalmából.

Köszönetet mondok mindannyiunk nevében az elkészített szótárakért, különösen az Arany születésének bicentenáriuma elkövetésére elkészített csodálatos háromkötetes Arany-szótárért.

A nagykőrösi család gyermeke Cegléden született 1934. június 6-án. Az alföldi város az irodalom iránti érdeklődésének meghatározó indítást adott. A polgári fiúiskola nevelése Arany János költői és nagykőrösi éveinek bemutatásával az ifjú embert egy életre elkötelezte a költészet és a magyar nyelv iránt. Az iparos család a kecskeméti kereskedelmi iskolát választotta a gyermek számára azért, hogy minél előbb keresethez és önálló életkezdéshez juttassa. Kiváló magyartanára irányításként mutatta számára a pedagóguspályát. 1952-ben kezdte meg tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészkarának magyar nyelv és irodalom szakán, ahol az országosan is elismert Mészöly Gedeon – a nagykőrösi református főgimnázium egykori diákja – nyelvészprofesszor lett a példaképe. 1956-ban kezdett tanítani Kunszentmártonban, majd 1964-ben feleségével Kecskemétre költözött, és a Bányai Júlia Gimnáziumban lett a magyar nyelv és irodalom tanára. 31 év pedagógusi szolgálatából 22-t igazgatóhelyettesi megbízatásban töltött.

1973-tól 1991-ig a Katona József Társaság vezetőségi tagja volt. A társaság ezen időszakának történetét is feldolgozta. Elsőként a Bánk bán-szótárt (2882 címszó) készítette el, amit a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Toldy Ferenc-díjjal jutalmazott. Kovács Sándor Iván professzor felkérésére állította össze a Zrínyi-szótárt (6882 címszó), amely több mint tíz évig készült és 2004-ben jelent meg. Az évtizedek alatt feldolgozott művekből a kiválasztott szavak eleinte cédulákon, majd írógépen, az utóbbi időszakban számítógépen gyűltek betűrendben, és kerültek pontos feldolgozás után a szótárba. Tanulmányait, nyelvészeti írásait közölte a Magyar Nyelvőr, a Magyar Nyelv és az Irodalomismeret című folyóirat. Számos elismerés kísérte alkotómunkáját: Kiváló Pedagógus, Kecskemét Városért Oktatási Díj, Pilinszky-díj, az „Év embere”- díj Kecskeméten.

Egyetemi tanulmányai alatt mélyen megérintette Radnóti művészete, amely meghatározta következő kutatási területét. 2009-ben, háromévi kitaró és gondos munka nyomán elkészült a Radnóti-szótár, majd 76 évesen, 2010-ben hozzákezdett az Arany-szótárhoz. Beke József napirendjéhez következetesen ragaszkodik a mai napig: munka – étkezés – séta, és e három ismétlődve tart este hétig, amikor „leteszi a lantot”.

Szomorúan tapasztaljuk, hogy régi szavaink ízes hangulata eltűnőben van. Nyelvünk gazdagodása, az új szavak születése mellett érdemes és fontos figyelni a régi kifejezések megőrzésére is. Beke József mindent megtett azért, hogy a hozzá legközelebb álló költő,

Arany János születésének 200. évfordulójára készüljön eddigi legnagyobb nyelvészeti munkájával. A háromkötetes Arany-szótár 3016 oldalon, 22423 címszót tartalmaz. Arany János költői nyelvének a szókészletét az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, az Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ támogatásával jelentette meg. A rendkívüli munka segítése mellett a kiadással járó teendőket az Anyanyelvpolitika Szövetsége vállalta fel.

Beke Józsefet régóta foglalkoztatta a kérdés, hogy milyen nyomot hagyott a magyar irodalom költőóriásának műveiben a környezet, a nagykőrösi világ, ugyanakkor a versek témáján túl a nyelvi forma még inkább érdekelte.

Arany mókás felköszöntőjében így írt Mentovich Ferencnek, a kőrösi tantestület tréfacsinálójának: „Ezeket szörzötték egy hideg szobában. / János mester egyik, Arany mostanában.” Arany a Toldi kéziratához képest a későbbi kiadásokban javításokat alkalmazott: „csepegjen>csöpögjön, felett>fölött, felverte>fölverte” stb. Talán e változtatásokat a kőrösi ö-ző nyelvi környezet hatására tette? Aligha. Inkább motiválta a változatosság – írta Beke József egyik cikkében.

Arany személyiségéhez hasonló az övé, a csöndes és elkötelezett munka jellemzi. Szigorú napirendje mellett fáradhatatlan lendülettel és hittel tevékenykedett és tevékenykedik ma is a magyar nyelvészet és irodalomtörténet ügyéért. Írásaival és szótáraival a nyelvében élő nemzetét szolgálja. Kérdezhetnénk, miért?

„Mi emel? mi tart fön? mi sugall? mi biztat?...

Kebelem egy hangja. Követem is aztat.

Egy hang, mely csilingel az égi madárban,

Hogy lerombolt fészket rakja késő nyárban;...

S mely, hatalmasb szóval, a költőben riad:

„Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!” (Arany J. Csaba királyfi Előhang 1855)

Mindezek fényében személyes meggyőződésem is, hogy Beke József tanár úr méltó a Magyar Örökség-díjra. Köszönetet mondok mindannyiunk nevében az elkészített szótárakért. Isten adjon egészséget és további boldog éveket egy újabb szótár elkészítéséhez!

Hálás szívvel,

Budapest, 2017. június 24.

Suba Lajos